

ADY III.

HARC A NAGYÚRRAL

(a gondolattérkép)

Mennyiben él a vers a dráma, a ballada, illetve a mítosz műfaji konvencióival?

Milyen nyelvi-poétikai megoldások nagyítják fel a lírai ént és helyezik központi, kitüntetett szerepbe?

AZ ŐS KAJÁN

Ki a vers beszélője, milyen epikus történetet mond el?

Kik a szereplők; milyen tulajdonságok, indítékok kapcsolódnak hozzájuk? Milyen a viszonyuk?

Mi bizonyítja a lírai hős kiválasztottságát a szövegben?

Mi a versbeli küzdelem tétje? Hol és mikor zajlik? Mik kellékei; mi a szimbolikus jelentése?

Milyen külső és belső okok miatt nem felel meg a lírai hős az Ős Kaján elvárásainak?

Hogyan változik a viszonyuk?

A SION-HEGY ALATT. ISTENHEZ HANYATLÓ ÁRNYÉK

A SION-HEGY ALATT

Borzolt, fehér Isten-szakállal,
Tépetten, fázva fújt, szaladt,
Az én Uram, a rég feledett,
Nyirkos, vak, őszi hajnalon,
Valahol Sion-hegy alatt.

Egy nagy harang volt a kabátja,
Piros betűkkel foltozott,
Bús és kopott volt az öreg Úr,
Paskolta, verte a ködöt,
Rórátéra harangozott.

Lámpás volt reszkető kezemben
És rongyolt lelkemben a Hit
S eszemben a régi ifjúság:
Éreztem az Isten-szagot
S kerestem akkor valakit.

Megvárt ott, a Sion-hegy alján
S lángoltak, égtek a kövek.
Harangozott és simogatott,
Bekönnyezte az arcomat,
Jó volt, kegyes volt az öreg.

Ráncos, vén kezét megcsókoltam
S jajgatva törtem az eszem:
»Hogy hívnak téged, szép, öreg Úr,
Kihez mondtam sok imát?
Jaj, jaj, jaj, nem emlékezem.«

»Halottan visszajöttem hozzád
Én, az életben kárhozott.
Csak tudnék egy gyermeki imát.«
Ő nézett reám szomorún
S harangozott, harangozott.

»Csak nagyszerű nevedet tudnám.«
Ő várt, várt s aztán fölszaladt.
Minden lépése zsoldár-ütem:
Halotti zsoldár. S én ülök
Sírván a Sion-hegy alatt.

(Az Illés szekeren, 1908)

ISTENHEZ HANYATLÓ ÁRNYÉK

*„Mint az árnyék, mikor elhanyatlík, el kell
mennem
és ide s tova hányattatom, mint a sáska.”
Zsoltárok könyve 109.*

Akaratomból is kihullasz
Én akart, vágyott Istenem,
Már magamat sem ismerem
S Hozzád beszélni rontás fullaszt.

Üldöztetésimben kellettél
S kerestelek bús-szilajon
S már-már jajomból kihagyom
Neved, mely szebb minden neveknél.

Szent Képzelés, örök hit-balszam,
Ki létlenül is leglevőbb,
Meghajlok szent Szined előtt
S akarom, hogy hited akarjam.

Megúzeték s nem nyugszom addig,
Mig hitedet meg nem nyerem.
Mert kockán van az életem,
Mint árnyék, mikor elhanyatlík.

S hányattatom, miként a sáska,
Mert csak Tenéked van erőd
S mert nem láttam régen előbb:
Nem szabad hinni senki másba.

(Menekülő élet, 1912)

Töltsd ki az alanti táblázatot a következő szempontok szerint! (Mindegyikhez egyet-egyet.)

- A) Beszédhelyzet és önértelmezés
- B) Díszletezés és versépítkezés
- C) Istenkép; viszonya a bibliai hagyományhoz
- D) viszonya a műfaji hagyományokhoz
- E) jellemző nyelvi megoldások

KÉRDÉSEK	VÁLASZIDÉZET ÉS ÉRTELMEZÉSE (ELEMZÉS, MAGYARÁZAT)		KÖVETKEZTETÉS
	A SION-HEGY ALATT	ISTENHEZ HANYATLÓ ÁRNYÉK	
(1)			
(2)			
(3)			

ADY ELSŐ PÁLYASZAKASZA

Ady Endre első kötete 1899-ben *Versek* címmel jelent meg Debrecenben. A kötet többnyire az utóromantika népies dalköltészetét folytatja, jellemző, hogy épp az a konzervatív tábor fogadja kedvezően, amelyik később hevesen támadja költészetét.

Nagyváradon, 1903-ban *Még egyszer* címmel adja ki második kötetét, melynek darabjaiban olyan jellegzetes, később is vissza-visszatérő Ady-motívumok jelennek meg, mint a kín, fény, lép, faun, mámor, pogányság, Gangesz-part vagy szent napkelet. E kötetből hat verset felvesz az *Új versek*be is.

Ady 1905-ben a *Budapesti Napló* munkatársaként kétszázánál több publicisztikai írást és ötven novellát is megjelentet, e prózai írásokban találkozhat az olvasó először azokkal a különös kifejezésformákkal, nyelvi elemekkel, melyek következő kötetének újszerű versnyelvét jellemzik majd.

1906 februárjában *Új versek* címmel napvilágot lát Ady harmadik líráskötete, melyet a modern magyar költészet korszaknyitó köteteként tart számon az irodalmi hagyomány. A kötet címének jelzője olvasható a lírai megszólalás sajátosságaként, újdonságaként, de olyan kijelentésként is, amely „leválasztja” a korábbi két kötetet az életműről. Az *Új versek* darabjai meglehetősen másképpen és másról szólnak, mint amihez a korabeli közönség hozzászólt. Rendkívüli hatását mutatja, hogy a magyar irodalomban először az olvasókat nem az osztotta két táborra, tetszenek-e a benne közölt versek vagy sem, hanem hogy megértették-e őket. Az új versnyelv talán legfontosabb jellemzői a felfokozott képszerűség, a szecessziós, szimbolikus-allegorikus kifejezésmód, a megszokott köznyelvi vagy kulturális környezetükből kiemelt és nem egyezményes nyelvi környezetbe helyezett fogalmi, valamint képi vonatkozások voltak.

Ady 1908 tavaszán, Nagyváradon részt vett a *Holnap* megalapításában is, később viszont a konzervatív *Új Idők* című lapban a *duk-duk affér* címmel gúnyos és igazságtalan cikket jelentetett meg a holnaposokról („Nincs közöm az úgynevezett magyar modernekhez /.../ Nevemben és mellettem egy csomó senki mozog, dül-fül, harcol és ír, akikhez semmi közöm.”). Ezért összeütközésbe került legfőbb támogatóival, közeli barátjaival (például Juhász Gyulával, Ignatusszal és Hatvany Lajossal) is. Később visszahúzózik, és megkísérli kiengesztelni barátait.

A szecessziós és szimbolista versnyelv jellegzetességeit mutató *Új versek* nagy gondossággal, alkotói tudatossággal megalkotott, ciklusokba rendezett líráskötet. A kötetkompozíció megalkotásában Baudelaire *A Romlás virágai* kötetének 1861-es második kiadása szolgálhatott mintául. Ady nemcsak arra ügyelt, hogy a könyv és a versciklusok élére kerülő cím tartalmi és hangulati szempontból átfogó legyen, de arra is, hogy a címadó szövegek és a kulcsversek a ciklusok kiemelt helyein kapjanak helyet. Ez a szerkesztési elv azt is eredményezi, hogy a költemények nemcsak önmagukban értelmezhetők,

hanem változatos, dinamikus párbeszédbe vonhatók a ciklus, illetve a kötet más szövegeivel is, így újabb és újabb és újabb jelentésekkel gazdagodhatnak.

Az *Új verseket* Ady Lédának ajánlja. A kötet négy tematikus ciklusát (*Léda asszony zsoltárai*, *A magyar Ugaron*, *A daloló Párizs*, *Szűz ormok vándora*) két ars poeticával fogja keretbe (*Góg és Magóg fia vagyok én...*, *Új Vizeken járok*). A ciklusba rendezéskor a szimbolista-allegorikus képalkotásuk miatt többértelmű, rögzíthetetlen jelentésű verseknek jellemzően egy-egy jelentésrétegét emelte ki. Ez az oka annak, hogy az egyes költeményeket más ciklusok tematikájával és kérdésfelvetésével összefüggésben is tudjuk értelmezni.

Az *Új verseket* a következő négy év decemberében egy-egy újabb kötet követte: *Vér és Arany*, *Az Illés szekerén*, *Szeretném, ha szeretnének*, *A Minden-Titkok versei*. E négy verseskötet az 1906-os kötet poétikai szempontból összefüggő ívet, egy pályaszakaszt alkot, melyben az *Új versek* jellegzetes témái – szerelem, környezet, élet, halál, pénz – tovább gazdagodnak, például a forradalmiság vagy az istenkeresés témáival, illetve a kuruc versek csoportjával. Az *Illés szekerén* közli először ciklusban az istenes, illetve a forradalmi verseket (*A Sion-hegy alatt*, *Az utca éneke*), a *Szeretném, ha szeretnének* a kuruc-versek csoportjával bővül (*Esze Tamás komája*). A *Minden-Titkok verseinek* ciklusai pedig az első négy kötet motívumait építik újra és összegzik.

KOCSI-ÚT AZ ÉJSZAKÁBAN

Milyen toposzok jelennek meg a címben?

Miben különös a páratlanadik versszakok díszletezése; hogyan árnyalja a címbeli toposzok jelentését?

Inkább külső vagy inkább belső utazás ez?

Mi a vers beszélőjének legfontosabb, általános tapasztalata? Milyen poétikai eszközök segítik ennek kifejezését?

SZÁZ HÚSÉGŰ HÚSÉG

Mi adja a cím szemantikai (jelentéstani) feszültségét?

Miként jellemezhető a vershelyzet; milyen szándékkal szólal meg a lírai én? Mire utalhat a

„szókimondó bajban”?

Milyennek láttatja a lírai én saját személyiségét? Egyezik-e ez a korábbi Ady-szerepszemélyiségektől?

Milyen kapcsolatot létesít a záró két sor a vers felütésével?

SÍPJA RÉGI BABONÁNAK

Mire asszociálsz a cím kapcsán?

Mi a vershelyzet?

Hány megszólaló hangja van a versnek? Hol váltanak a szólamok? Van-e e szempontból homályos szakasz?

Hogyan viszonyul az útnak induló a közösséghez, amelyet elhagy? Hogyan a nyelvi hagyományhoz?

ÉSAIÁS KÖNYVÉNEK MARGÓJÁRA

Hogyan egészítenéd ki a címet olvasás előtt és után?

Ki a vers beszélője, milyen szerepben szólal meg?

Mi a szöveg jellemző modalitása? Mire utal ez?

Mi mindent vágyik tudni a vers beszélője? Miért? Kap választ a kérdéseire? Hogyan, miért?

Mi jelzi a szövegben az emberi értékek veszélyeztetettségét?

Kik lehetnek a beszéd címzettjei? Kik a „Vigyázók”?

ADY KÖZÉPSŐ PÁLYASZAKASZA

A pálya középső szakaszát (1912–1914) három kötet alkotja: *A menekülő élet*, *A magunk szerelme* és a *Ki látott engem?* címűek. Összeállításukban Ady barátjának, Földessy Gyula középiskolai tanárnak van meghatározó szerepe, aki a korábbi verseskötetek belső szerkezetét utánozva alakítja a kötetek kompozícióját.

E kötetekben jelennek meg az utolsó Léda-versek (*Áldásadás a vonaton*; *Elbocsátó, szép üzenet*), előtérbe kerül a lírai én önkeresése és magányának megvallása, valamint változatos hangon és műfaji rájátszásokkal szólal meg az istenkeresés témája. A lírai én a versek középpontjából gyakran a perifériára kerül. E szövegekben egy modernebb, osztottabb személyiségkép rajzolódik ki. Megszűnik a versbeli én egysége, a versszubjektum örökös változásban, átváltozások folyamatában vagy egyidejű, akár ellentétes elemeket hordozó belső sokféleségében tapasztalja meg és láttatja önmagát. A kijelentő beszédmódot kételkedőbb, tárgyiasabb hang váltja fel (*A bölcsesség áldozása*). Megjelenik és fölerősödik a művekben egy elemzőbb, reflexívebb önszemlélet, az önmegértésre irányuló kérdés.

ŐRIZEM A SZEMED

Mi a vershelyzet?

Ki a beszélő; kit, milyen szándékkal szólít meg?

Milyen érzések kapnak hangot a lírai én beszédében?

Milyen belső és milyen külső körülmények veszélyeztetik a beszélő otthonosságérzetét, nyugalmat; boldogságát?

Milyen motívumokkal és hogyan fejezi ki a megszólított és a megszólító összetartozását?

ADY UTOLSÓ PÁLYASZAKASZA

Az életművet lezáró pályaszakasz (1914–1918) meghatározó tapasztalatként jelenik meg a háború élménye, ami háttérvonatkozásként a korszak verseiben minden más viszonyt áthat. Ady új kötetet csak 1918 augusztusában ad közre *A halottak élén* címmel. E kötet reprezentatív válogatás a háború alatt írt versekből. Első ciklusának – *Ember az embertelenségben* – versei a háború emberrontó, értékpusztító voltáról szólnak, és a tegnaphoz (múlthoz) való ragaszkodás, illetve az értékörzés gesztusát helyezik előtérbe. A kötet záró ciklusában (*Vallomás a szerelemről*) az első ciklus ellenpontjaként kapnak helyet a viszonylagos béke, nyugalom és boldogság tapasztalatát tematizáló Csinszka-versek (*A Kalota partján*, *Cifra szűrőmmel betakarva*, *Őrizem a szemed*, *De ha mégis?*). A harmadik ciklus címadó versét, *Az eltévedt lovast* az irodalmi közvélemény máig az Ady-költészet egyik csúcsteljesítményeként tartja számon.

E pályaszakaszban még inkább felértékelődik a hagyományhoz való viszony, ami egyrészt a régi magyar költészetre való rájátszó archaizálásban, másrészt a biblikus–apokaliptikus–zsoltáros hang felerősödésében nyilvánul meg (*Emlékezés egy nyár-éjszakára*, *Ésaiás könyvének margójára*). Szembetűnő stiláris változás, hogy a köznyelv beépül a versnyelvbe, ugyanakkor a versbeszéd gyakran telítődik expresszionista jegyekkel. A mondatszerkesztés változását többek között a szaggatottság, a töredékesség, a kihagyásos szerkezetek jelzik. A halottak élén kötetből kihagyott verseket posztumusz kötetként Földessy Gyula gyűjtötte egybe. Az egy ciklus kivételével (*Nincs itt országa*) a versek keletkezésének időrendjében szerkesztett kötet *Az utolsó hajók* címmel 1923-ban jelent meg.

Ady utolsó verse az Üdvözlét a győzőnek. Benne a háborúból vesztesen kikerülő Magyarország jövőjéért érzett aggodalom és a győztesek kegyetlenségétől való félelem szólal meg.